

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Mekânın Üretimi ve Lefebvre'in Mekânsal Üçlü Kavramsallaştırmasının Görünürlüğü: Taksim Gezi Parkı Örneği

The Production of Space and the Visibility of Lefebvre's Spatial Triad: The Case of Taksim Gezi Park

 Pınar Yurdadön Aslan,¹ Nuri Yavan²

¹Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Ankara

²Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Sıhhiye, Ankara

ÖZ

Bu çalışmada sosyal gerçekliğin bir parçası ve (yeniden) üretim dayanaklarından olan mekân unsurunun, gerçekliği açıklama ve değişim dinamiklerini besleme olanaklarının gösterilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın yaslandığı temel perspektif Lefebvre'nin üçlü mekân kavramsallaştırması ve bu çerçevede etrafında örülen mekân felsefesi bağlamıdır. Bu çerçevede Gezi Parkı Olayı; park ve yakın çevresini gösterir imar planları, uydu görüntüleri ve fotoğraflar yoluyla tarihsel süreçteki değişim ortaya konularak, mekân praksiisi teması ile ele alınmaktadır. Parkta yaşanan sürecin farklı failerinin mekân üretim etkinliği üzerine kurulu, müdahale ve karşıtını üretme biçiminde gelişen tarihsel ve mekânsal bir sürekliliği barındırdığı görülmüştür. Bu durum çalışma bakımından, içkin bir gerilime sahip olduğu kabul edilen mekân temsilleri ve temsil mekânlarına odaklanmayı anlamlı kılmaktadır. 2013 yılında yaşanan protestolardan bu yana konuya yönelik çok yönlü ve çok boyutlu çalışmalar yapılmış olup, bu çalışma ile konunun sosyo-mekânsal içeriminin derinleştirileceği düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Mekânın üretimi; mekânsal üçlü; mekân teorisi; lefebvre; Taksim Gezi Parkı.

ABSTRACT

In this paper, it is aimed at demonstrating how space, as a part of the social reality and as a tool for reproduction, may contribute to the forces of social change and to the explanation of social reality. The theoretical background of the study is basically composed out of Lefebvre's spatial triad conceptualization together with general philosophy of space. Within this frame, Gezi Park Event are handled with reference to the theme of spatial praxis and with reference to its historical development depicted via various master plans exhibiting its vicinity, satellite imaging and pictures. It has been seen that recent incidents experienced in Gezi Park can be better understood taking into consideration its past reproduction processes which mostly depend on the struggle between the actors' interventions and counter-interventions. Such a view point necessitates focusing on the alleged immanent tension between the space representations and representations of space. Paying due interest to the rich oeuvre of Gezi Park protests, this paper will hopefully provide a socio-spatial perspective for a more comprehensive understanding of the issue.

Keywords: The production of space, spatial triad, theory of space, lefebvre, Taksim Gezi Park.

Giriş

David Harvey'in şehirselleşmenin yarattığı kentsel krizleri, kentsel mücadeleleri ve kentlerdeki yeni toplumsal hareketlerin kentlere sahip çıkması bağlamında kent hakkını ele alan *Asi Şehirler* adlı kitabı ile Henri Lefebvre'in mekânı toplumsal analiz merkezine aldığı *Kentsel Devrim*'in 2013'ün ilk aylarında Türkiye'de yayınlanmasının hemen ardından Taksim Gezi Parkı Olayı meydana geldi. Aslında gerek Lefebvre gerekse de Harvey, günümüz kapitalist dünyasında devasa bir şantiyeye dönüşen, her köşesinde yıkımların ve yoksulların bulunduğu aynı zamanda yeni bir yaşam vaadiyle binaların ve zenginlerin yükseldiği kent mekânını tüm analizlerin ve tartışmanın merkezine koyuyordu.

İşte tam bu süreçte 2013 yılı yaz aylarında Taksim Gezi Parkı'nda yaşanan kentsel hak ve mekân talepli mücadele pratiği, siyasal, toplumsal ve ekonomik boyutlarının yanısıra esas olarak tam da Harvey ve Lefebvre'in işaret ettiği gibi mekânsal boyutla da ele alınmayı hak etmekteydi. Bu çalışma söz konusu anlayışı Gezi Parkı Olayı'nın yarattığı dinamiklerle ancak yalnızca şimdiye odaklanmadan, protestoların olduğu süreci tarihsel-coğrafi bellek ve izlek bağlamında epistemolojik ve ontolojik bir arka planla gerçekleştirme sorununun ürünü olarak geliştirmiştir.

Başlangıçta mezarlık alanı olan Gezi Parkı, 1800'lerin sonlarında kışla, 1900'lerin başlarında park alanı olarak inşa edilmiş ve kullanılmış, sonrasında ise kışla konseptli alışveriş merkezi projesiyle karşı karşıya kalmıştır. Gündelik mekânsal pratiğin bir bakıma yoğun bir simgesel anlam üretimi mekanizmasına maruz kaldığını söylemek yanlış olmaz. Söz konusu mekanizmanın mekânın sosyo-politik ve ekonomik bakımdan anlam üretim süreçlerindeki rolünün farkında olduğu ortadadır. Eğer böyle olmasaydı mezarlık alanı gibi atıl bir kullanımdan modernleşmenin simgesine, ulus-devletin simgesine ve neoliberal devletin simgesine dönüşme aşamaları nasıl okunabilirdi? Bu durum aynı zamanda Lefebvre'in ifade ettiği mekânın temsilleri belirlemesine denk düşmektedir. Diğer yandan Dikeç'in (2013) dikkat çektiği bir nokta da buranın sol-sosyalist hareketler için de simgesel bir değerinin olmasıdır ki, belki de hakim siyasal güçlerce talep edilmesinin altında yatan nedenlerden biri de budur.

Literatürde Gezi Parkı'na odaklanan çalışmalar¹ konuyu sadece protestoların yaşandığı zaman ve sosyo-politik koşullarla sınırlandıran, parkı Taksim Meydanı'ndan ve onun geçmişinden ayırarak inceleyen çalışmalardır. Bu bağlamda bu çalışma Gezi

Parkı'nı Taksim Meydanı ile birlikte tarihsel-coğrafi bir bütünsellik içinde bir arada ele alan bir analiz sunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayırt eden en önemli farklardan birinin bu ele alış biçimi olduğu söylenebilir.

Tarihsel-coğrafi materyalizm (Harvey, 1984) ve eleştirel realist coğrafya (Sayer, 1992) arka planına yaslanan bu çalışmanın temel amacı Lefebvre'ci çerçeveyi Gezi Parkı Olayı üzerinden tartışmak ve işlerliğini irdelemek, mekânsallığın ve toplumsallığın karşılıklı üretildiği Lefebvre'ci yaklaşımın, toplumsal/siyasal dönüşüm ve kırılmaları tarihsel analiz yoluyla açıklamaktaki katkısını göstermektir. Zira, tarihselliğinden koparılmış analizler geleceğe işaret eden umut mekânlarının anlamını uygun bir zemine oturtmakta zorlanırken; mekânsallığından koparılmış analizler ise, Gezi Parkı'nın toplumsallığı ile siyasallığı arasındaki ilişkiyi çözümlemekte yetersiz kalmaktadır.

Lefebvre'in mekânsal yaklaşımının, sosyo-mekânsal süreçleri anlamlandırma ve güncel dinamikler aracılığıyla irdeleme bakımından, elverişli bir araç, analiz çerçevesi olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Gezi Parkı özelinde kullanılan Lefebvre'ci izlek, yerel bağlamla da örtüşerek ayırt edici bir pratik haline almaktadır. Söz konusu yerel bağlam ise neoliberal muhafazakar belediyeçilik faaliyetleri ve Gezi Parkı Olayı ile görünür olan, açığa çıkan toplumsal muhalefetin uzun zamandır biriken aksiyoner tepkisidir. Bu bağlamda mekânsal pratiklerin toplumsallıkla kurduğu bağ, toplumsal ile beraber üretilen mekânsal ve bu üretimin yeni toplumsal-mekânsal pratikleri inşa etme yetisine dayanan mekân praksişi çerçevesinin, Gezi Parkı'nda yaşanan süreçlerin değerlendirilmesinde anlamlı bir zemin sağladığı düşünülmektedir. Diğer yandan çalışma Gezi Parkı Olayı'nı açıklama ya da doğrudan merkezine alarak irdeleme amacında olmayıp, söz konusu olayı ve protestoları Taksim Meydanı ve parkın gelişimini irdelerken önemli bir uğrak olarak değerlendirmeyi tercih etmektedir.

Lefebvre'in mekân teorisi ve mekânsal üçlüsünün ampirik düzeyde nasıl araştırılıp işlemselleştirilebileceğine dair yöntem-bilimsel bakımdan üzerinde anlaşılan bir metot bulunmamaktadır (Leary, 2013, 8). Bununla birlikte Lefebvre'ci yaklaşımı kullanan bazı ampirik araştırmalar ne tür bir araştırma yönteminin kullanılabileceği konusunda çeşitli ip uçları sağlamaktadır. Genel olarak, mekânsal üçlü yaklaşımını kullanan çalışmaların yorumlayıcı veya diyalektik niteliksel araştırma yöntemini tercih ettiği açık bir şekilde görülmektedir. Bu çerçevede bu makale de benzer bir yöntemsel yaklaşım izleyerek, tarihsel süreç analizinin ağırlıkta olduğu yorumlayıcı bir çalışma özel-

¹ Gezi Parkı Olayı'nın bizatihi kendisi de parkın tarihsel serüveninin bir parçası olmasından hareketle ele alınırsa, protestoların toplumsal, siyasal pek çok alanda yarattığı aktivizm kadar düşünsel alanda da çok boyutlu bir hareketlilik ortaya çıkardığı söylenebilir. Gezi Parkı eylemlilikleri sırasında ve geride bıraktığımız süreçte konuyu ideolojik, siyasal, sosyal ve psikolojik bağlamlarda ele alan pek çok çalışma yapılmıştır. Gezi Olayı'nı park özelinden yola çıkarak inceleyen kentsel çalışmalar olarak adlandırılacak mekânsal anlamın konumlandırılması ve kentsel planlama yönüyle ele alan çalışmalara bakıldığında, bunların daha çok mekânsal-toplumsal mücadele bağlamından hareket ettiği görülmektedir (Binboğa, 2013; Çetin, 2013; Çorakbaşı, 2013; Kuymulu, 2013; Sargın, 2013; Şengül, 2013, 8 Ağustos). Mekânsal yönelimli olan bu çalışmaların tamamı, Şengül (2013, 8 Ağustos) hariç, birkaç sayfalık kısa not/düşünce yazıları olup, Gezi Parkı Olayı'nı esaslı ve derinlemesine şekilde mekânsal bir çözümlemeye tabi tutmakta ve ampirik bir boyut da içermemektedir. Öte yandan Gezi Parkı Olayı'nı sosyo-mekânsal bakımdan ele alan mevcut çalışmaların içerisinde de, parkı Lefebvre'in (2014) mekân teorisi, özellikle de mekânsal üçlü kavramsallaştırması odağında irdelleyen çalışmaların bulunmadığı görülmüştür. Nitekim Gezi Parkı Olayı'nı Lefebvre'ci mekânsal çerçeveden inceleyen iki kısa değerlendirme (Kuymulu, 2013; Sargın, 2013) irdelendiğinde, bu çalışmaların meseleyi kent hakkı ve kapitalist kentleşme örüntüleri üzerinden yorumladığı görülmektedir.

liği göstermektedir. Dolayısıyla çalışma literatürde varolan ampirik çalışmalar ile Gezi Parkı ve Taksim Meydanı özelinde sahadan elde edilen çeşitli arşiv malzemeleri, görsel dokümanlar ve ikincil verilere (dönemin gazeteleri gibi) dayanmaktadır. Ayrıca kentin araştırma bölgesine ait imar planları, uydu görüntüleri ve fotoğraflar da analize dahil edilmiştir.

Lefebvre'in coğrafi literatüre en önemli katkılarından biri olan mekânsal üçlü kavramsallaştırmasının somut durumlara uygulanması oldukça sınırlı düzeyde yapılmıştır (Carp, 2008, 130). Teorik çalışmaların bolluğuna rağmen, mekânsal üçlüyü analitik bir araç olarak kullanan görece çok az sayıda ampirik çalışmanın olduğu görülmektedir. Söz konusu çalışmaların ortak sonucu, Lefebvre'in mekânsal üçlü yaklaşımının gerek coğrafya gerekse planlama disiplini içinde ele alınan mevzular ve somut durumlar için oldukça kullanışlı bir analitik çerçeve olduğu, farklı mekânsal ölçeklerde çalıştığı ve çok çeşitli konulara uygulanabildiği yönündedir.

Lefebvre'in mekânsal üçlü yaklaşımını ampirik düzeyde uygulayan ilk çalışma, Allen ve Pryke (1994) tarafından Londra kenti örneğinde yapılmıştır. Yazarlar, toplumsal mekânın iki formu olan mekân temsilleri ve temsil mekânları ile onu destekleyen mekânsal pratikler arasındaki ilişki ve çatışmaya odaklanarak, Londra şehrinde finansal hizmet mekânlarının nasıl üretildiğini ortaya koymuşlardır. Fyfe'nin (1996) Glasgow üzerine odaklanan çalışması ise, Lefebvre'in teorik çerçevesinin Glasgow'un modernleşmesi ve planlanması araştırmasında kullanılmasıyla ilgilidir. Yazar burada, Glasgow şehrinin planlama dokümanlarının planlıkların mekânsal temsilleri ile kente ait şiiirlerdeki mekânların temsili arasındaki farklılıkları ortaya koyarak, Glasgow şehrinin master planlarında yer alan mekân temsilleri ile kentin zengin edebi geleneğinde bulunan mekân temsillerinin nasıl zıtlık gösterdiğine işaret etmektedir. McCann (1999) ise, ABD'de polis tarafından öldürülen bir kişinin siyahi olması nedeniyle ortaya çıkan gerilimi ele aldığı çalışmada, Afro-Amerikalılara yönelik üretilen mekânların Lefebvre'ci anlamda mekân temsillerinden beslendiği ve bunun sonucunda marjinalize olan bu grupların da kendi temsil mekânlarını ürettiğini savunmaktadır.

Lefebvre'in mekânsal üçlü kavramsallaştırmasını tarihsel bir perspektif kullanarak kentsel yenileme ve kamusal alana uygulayan iki ampirik çalışma, bu çalışmayla taşıdığı bazı ortaklıklar açısından ayrıca vurgulanmayı hak etmektedir. Leary'e (2009) ait olan araştırmalardan ilki Lefebvre'in çerçevesini izleyerek Manchester'da bir kentsel yenileme/dönüşüm örneği üzerinden temsil mekânları ve mekân temsilleri arasındaki çatışmanın sonuçlarını, itiraz edenler ve itirazın temsil süreçlerindeki etkisinde aramaktadır. Ng vd.'nin (2010) Hong Kong'da bir liman bölgesinde yürüttükleri çalışmada ise, Lefebvre'in ortaya koyduğu şekliyle zihinsel mekânın değişim değerinin, yaşanan mekânın kullanım değerini yarattığı ve bu anlamda mekânsal pratiklerin içinde saklı olan bu mekân biçimlerinin esas zıtlığını içerdiği düşüncesine odaklanılmaktadır.

Lefebvre'in Mekân Teorisi ve Mekânsal Üçlü Kavramsallaştırması

Henri Lefebvre, ilk baskısı 1974 yılında yayımlanan Mekânın Üretimi (The Production of Space) (2014) adlı çalışmasıyla bilinen coğrafi yaklaşımlar ve mekân teorisinde devrimsel bir çığır açmıştır. Soja (1996, 8), Lefebvre'in bu eserde ortaya koyduğu mekân anlayışı ve mekânsal analizi, mekânsallığın tarihsel ve toplumsal önemine ve mekânsal düşüncenin gücüne ilişkin yazılan en önemli eser olarak tanımlar. Gerçekten de gerek Harvey (2010; 2013), gerekse Lefebvre üzerine çalışmalar yapan Elden (2004) Mekânın Üretimi'nin muazzam bir eser olduğu konusunda hemfikirlerdir.

Lefebvre için toplumu anlamak, mekânı anlamaktan geçer. Dolayısıyla onun mekân teorisi, toplumsal kavrayışında temel önemdedir. Kent hakkı, gündelik yaşam, ritim analizi gibi konulardaki çalışmaları, mekân anlayışından bağımsız olmadığı gibi, bu perspektif üzerine kuruludur demek abartılı olmaz. Lefebvre'in mekân üretimiyle ilgili olarak ortaya koyduğu epistemolojik, ontolojik ve metodolojik anlamda bütünlüğü olan kavramsal çerçeve yani mekânsal üçlü (spatial triad) yaklaşımı mekâna yönelik bilinen kavrayışlardan farklı bir perspektif sunar. Lefebvre'in mekân konusundaki en önemli yeniliği, mekânı çok yönlü ve bütünlüklü olarak alması ve mekâna ilişkin tüm söylemleri ve ayrımları bir arada görmesidir. Buna göre Lefebvre'in (2014) mekân yaklaşımı, algılanan mekân (fiziksel mekân), tasarlanan mekân (zihinsel mekân) ve yaşanan mekân (toplumsal mekân) şeklinde üçlü bir yapıyı barındıran ve her biri kendine özgü nitelikleri olan pozitif bir eklektizm barındırır.

Lefebvre'in üçlü kavramsallaştırması ile ortaya koyduğu mekân epistemolojisinin birbirini tamamlayan bazı temel dayanaklarından söz edilebilir. Bunlardan ilki, geleneksel Batı Metafiziğine ve Kartezyen Logos'a getirdiği eleştiri ile ilgilidir. Felsefenin özneye içkin kategorik tanımı, nesneye içkin yayılım hali ve töze içkin tanrısal olan mekân kabulü kadar, modern matematikçilerin pür zihinsel mekân varsayımı da Lefebvre'e göre sorunludur (2014, 33-35). Lefebvre'in eleştirdiği bu yaklaşımların mekânı pasifleştirdiği ortadadır ve ister tanrısal/tözel bir içerimde ister doğa ve madde odağında olsun, fark etmeksizin aynı sonuca çıkılmaktadır. Her iki düşünce ve ele alma biçimi de mekânı düşselleştirerek, edilgenliğe mahkum etmektedir. Bir yanılısma olarak mekâna özne'den (birey) bağımsız, ayrı bir nesne gibi yaklaşılması onu ikincil, bağımlı ve kısmen görünmez kılarken, paradoksal olarak fe-tişleştirdiğinden de ironiktir.

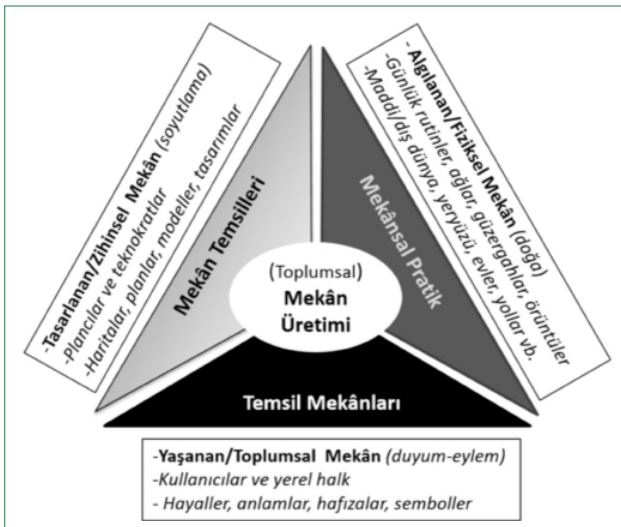
Lefebvre'de (2014, 22-23) mekânın üretilmesi, üretim olması ne anlama gelmektedir? Mekân (zaman gibi) "az çok başka-laşmış 'doğal' olgular" ya da "basit 'kültürel' olgular" değildir, "toplumların 'birinci doğa' üzerindeki, madde ve enerjiler türünden hissedilir veriler üzerindeki etkisinin sonucu"dur.

Burada daha sonra açıklanmak üzere; birinci doğa alanını Mekânsal Pratikler (Spatial Practice) alanı, ikinci doğa alanını Temsil Mekânları (Space of Representation) alanı olarak okumak mümkündür. Diğer yandan mekânın üretilmesi kabulü, Lefebvre'e (2014, 22) göre onu pasif, boş, "elden ya da makineden çıkma herhangi bir 'nesne' ve 'şey' olarak" görmek anlamına gelmez. O burada ürün teriminin içeriğini ilişkişel bir zemine taşıyarak, üretim anlamında kullanmaktadır.

Ontolojik bakımdan, bir anlamda mekânın ekonomi politikasını ele alan Lefebvre, mekânı irdelerken kullandığı üçlü diyalektiğiyle (triyalektik) bir bakıma fiziksel-zihinsel mekân dikotomisinin yetersiz kalan çerçevesini aşmıştır. Aynı zamanda da felsefe, doğa ve toplum bilimlerinde birbirinden ayrılmış mekânı bütünlüklü bir mekân teorisi altında birleştirmektedir. Lefebvre, böylece toplumsal pratiklerin olmadığı mekân kavrayışından hapsedilen mekânı kurtarmaktadır (Arslan Avar, 2009, 7-10). Buradaki temel tez, her toplumun kendi mekânını üretmesi hakkındadır. Dolayısıyla temel mesele de, varoluşçu bir yaklaşımdan da beslenen birbirine yazgılı mekân ve toplum ilişkisinin serimlenmesi, topluma için mekânın açığa çıkarılması olarak de değerlendirilebilir.

Metodolojik anlamda ise, Lefebvre'in mekânsal yaklaşımıyla kurduğu üçlü yordamın ona göre diyalektik temelleri vardır. Diyalektiğin esası toplumsal çelişkilerin, düşünme sürecinin eksikliği ya da yetersizliğinden çok gerçekliğin çelişik yapısından kaynaklandığı fikridir. "Bir başka deyişle, insanların öznel düşünme sürecindeki ve bilincindeki çelişkilerin nesnel ve gerçek [reel] birer temeli vardır" (Lefebvre, 2010, 35-36).

Sonuç olarak, Lefebvre'e (2014, 67-71) göre mekân üç yönlüdür ve bu durum aynı zamanda mekân üretiminin üç boyutuyla da ilişkilidir (Şekil 1). Buna göre;

Şekil 1. Lefebvre'in Mekânsal Üçlü (Spatial Triad) Kavramsallaştırması (Lefebvre, 2014 çalışmasına dayanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

- Lefebvre için (2014, 67); günlük rutinlerimiz ve zaman kullanımımız ile işyeri, ev ve boş vakitleri geçirdiğimiz yerleri birbirine bağlayan güzergâh ve ağların oluşturduğu kentsel gerçeklikler algılanan mekân içinde bir araya gelerek Mekânsal Pratikleri (Spatial Practices) meydana getirir. Gündelik yaşam içinde sürekli tekrarlanan rutinler ve deneyimlerin üretilmesi ve yeniden üretimi ile ortaya çıkan mekânsal pratikler sonucu her toplum kendine has, özgül mekânını yaratır. Lefebvre, işte bu mekânı, algılanan mekân (perceived space) olarak tanımlar ki, bu fiziksel, somut, maddi, reel mekândır.
- Mekânın ikincil yanı (2014, 70); zihinsel bir üretim sürecine, Mekânın Temsillerine (Representations of Space) denk düşer ve Lefebvre bunu tasarlanan mekân (conceived space) olarak adlandırır. Bu tür mekânlar zihinsel bir inşa ve tahayyül yoluyla kuramsal soyut bir yapı olarak tasarlanır ve temel olarak mekânı planlama ve düzenleme biçimi olarak karşımıza çıkar. Burada mekânın, teknokratlar, kent plancıları, toplum mühendisleri vb. eliyle soyutlanarak planlanması, tasarlanması başlıca üretim etkinliğini oluşturur. Nötr bir alan vurgusuyla mekânın sayısallaştırılması ve dolayısıyla kapitalizm koşullarında temsillerle yüklenmesi söz konusudur.
- Lefebvre'in mekân teorisinin üçüncül yanı ise (2014, 71); onun yaşanan mekân (lived space) olarak adlandırdığı, insan eylemleri, duyguları ve çelişkilerinin gerçekleşme alanıdır. Bir başka ifade ile bu mekân, toplumsal mekândır; bu mekân onu kullananlar tarafından yaşanan, üretilen, deneyimlenen, zamanla değiştirilen, imgeler, anlamlar ve sembolleri içeren sosyal mekândır. Temsil Mekânları (Space of Representations), hakim üretim ilişkilerinin ve yerleşik mekân temsillerinin dışında gündelik yaşam içinde yer sağlayabilen bir alandır. Bu üçüncü mekân, yani yaşanan toplumsal mekân Lefebvre'in mekân teorisine asıl katkısıdır ve bu mekân diğer iki mekândan hem farklıdır hem de ikisini birlikte içerir.

Görüldüğü gibi Lefebvre (2014), geleneksel fiziksel ve zihinsel mekân ayrımını toplumsal ile dolayımlyarak, iki yerine üç terimli bir ilişki koyarak, ikili yapının karşıtlık ve kontrastlığa indirgenen kapsamını aşar ve mekâna yönelik üretme kabulünü mümkün kılan bütünlüklü ve ilişkiselliğin olduğu mekân teorisine ulaşır. Sonuç olarak, mekânsal pratikler (algılanan mekân), mekânın temsilleri (tasarlanan mekân) ve temsil mekânı (yaşanan mekân) arasındaki üçlü diyalektik ilişkinin bütünselliği ve varlığı, mekânı hem özne, hem de iktidar tarafından üretilen bir ürüne/oluşuma dönüştürür (Harvey, 2010). Böylece mekân üretimi, fiziksel mekân ile onun zihinsel temsilleri ve orada meydana gelen sosyal yaşam arasındaki üçlü diyalektik çekişmenin/çerçevenin tezahürüdür. Lefebvre tarafından ortaya konan bu mekân anlayışında üçlü yapı birbirinden ayrıştırılamaz, izole edilmez, birbiriyle çakışık, eşzamanlı varolan ve sürekli birbirini etkileyen bir içerimdedir. Lefebvre

(2014, 125), bu üçlü mekânsal yapının üst üste yığılması, birikmesi ve toplanması sonucu oluşan alanı kent mekânı olarak tarif eder ve mekânın esas olarak burada yani kentte kristalleştiğini ve kendini bulduğunu belirtir ki, bu Lefebvre'in neden kent üzerine çok sayıda çalışma ürettiğini, toplumu nasıl kent ve kentsel mekânın üretimi üzerinde okuduğunun da açık bir göstergesidir.

Lefebvre'de gündelik yaşamın geçtiği mekânsal pratik alanı, hegemonya, toplumsal çelişkiler ve üretici güçlerin mücadelesinden azade bir alan değildir. Mekânlar mekânsal pratiğin izlerini taşır ya da mekânsal pratikler mekânı kurar. Dolayısıyla her türlü üretim etkinliğinin amacı algılanan mekânda varolma meselesidir aynı zamanda. Egemen üretim biçiminin mekânı da olan tasarlanan mekân, hegemonya sahiplerinin mekânı nötr değerlendirenlere kurdurduğu bir mekândır. Anlaşılabacağı üzere buradaki mekân temsillerinin muhatabı ve hedefi mekânsal pratiklerdir. Diğer yandan, hem mekânsal pratikleri hem de mekân temsillerini muhatap alan, gündelik mekânsal pratiklerde gömülü başka bir boyut olan temsil mekânlarının varlığı, yeni anlam ve yeni olanaklar icra etmek üzerinedir.

Gezi Parkı ve Yakın Çevresinin Mekânsal Gelişimi

Gezi Parkı'nın mekânsal gelişimi, tarihsel süreçte siyasal ve sosyal dönemeçlerle beraber değerlendirildiğinde, Taksim Meydanı'nın kent kimliği ve toplumsal yaşamdaki rolü ile park mücadelesine kattığı anlamdan hareketle Gezi Parkı'nı Taksim Meydanı ile beraber ele almanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Gezi Parkı ve Taksim Meydanı (Google Earth, 2018).

Parkın ve çevresinin gündelik kullanımı, sahip olduğu mekânsal odaklar, dahil olduğu ve yarattığı toplumsal hafıza ile siyasal söylem ve hegemonyanın bu yerler için ürettiği siyasal söylem ve söylemin ürettiği mekânsal doku üç temel bölümde değerlendirilecektir. Dönemlendirmede esas alınan nokta; parkın da içinde olduğu Taksim Meydanı'ndaki mekânsal pratiklerin kırılma/itiraz anlarıdır. Bu aynı zamanda Lefebvre'in yaşanan mekân olarak da kavramsallaştırdığı temsil mekânlarına denk düşmektedir. Dolayısıyla, mekânsal pratiklerin, mekân temsillerinin ve temsil mekânlarının karşılıklı hareketi göz ardı edilmeden, parkın mücadeleye ve itiraz süreçlerine odaklanılmaktadır.

Osmanlı'nın Son ve Cumhuriyetin İlk Döneminde Gezi Parkı

Bu dönemin en belirgin özelliği, Tekeli'nin (2009, 107-120) tanımıyla, başlangıçta utangaç daha sonra ise radikal bir modernite projesinin varlığıdır. Ulus-devletleşme ile beraber ulusun milli coğrafyasının bir parçası olarak kentsel mekânın yaratılmasında kentsel düzenleme projelerine özel bir önem verilmiştir. Bu dönemde yapılan planlama faaliyetleri mevcut kent dokularına duyarlı olmayan estetik amaçlı planları içermiştir.

Cumhuriyet öncesi dönemde bugünkü Gezi Parkı'nın bulunduğu yerde bir kışla yapısı, kışladan önce ise bir mezarlık alanı bulunmaktadır. Tarihi maksem ve çevresi küçük ağaçlıkların olduğu geniş bir kırık alan iken, Gümüşsuyu Müslüman, Gezi Parkı ve Elmadağ'a kadar olan bölüm ise Ermeni mezarlığıdır. Bu romantik ve pastoral ortam 1806 yılında yapımı tamamlanan kışla ile bozulmuştur (Şekil 3) (Yılmaz, 2013, 13). İlber Ortaylı (2002, 156-157,243) Taksim Topçu Kışlası olarak bilinen bu yapının, 18. yüzyılda Taksim ve Gümüşsuyu'na yerleşen askeri birliklerin uzantısı olması sebebiyle ama esasta 19. yüzyıl modernleşme hareketinden ötürü Harbiye, Taşkılla gibi askeri yapılarla bütünlüklü olarak konumlandığını söylemektedir. Kışla o dönem askeri işlevinin dışında cambaz gösterileri, at yarışları, boks maçları, uçuş denemeleri, Rum hacıların konaklaması faaliyetleri için de kullanılmıştır. Kışla olarak işlevi sonlandığında ise şehir müzesi,

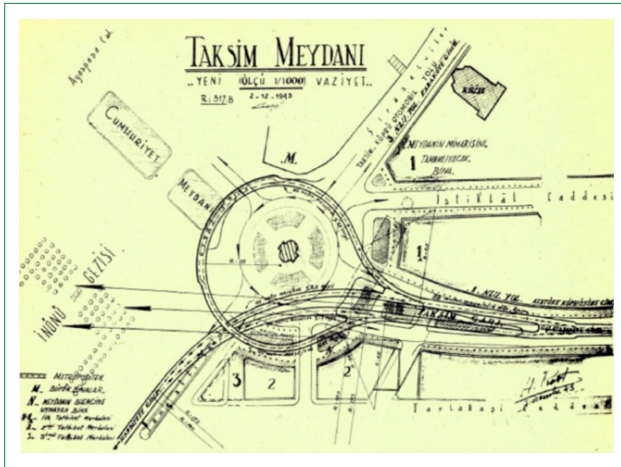
Şekil 3. Topçu Kışlası (Tas-İstanbul, 2016).

sergi alanı gibi işlevler önerilmiştir (Hayal-et, 2017). 1800'lerin sonu, 1900'lerin başında kışlanın, kentin prestijli bir bölgesinde bulunduğu ve bir çeşit kentsel odak olarak görüldüğü söylenebilir (Sami, 2006). Zamanla harabeye dönen kışla yıkılarak Prost planlarına konu olmadan önce, Taksim Bahçesi olarak bilindiği dönemde bir süreliğine futbol sahası olarak da kullanılmıştır (Taşköprü, 2013, 19 Ağustos).

Öte yandan Topçu Kışlası'nın dolayısıyla Gezi Parkı'nın en önemli parçası Taksim Meydanı'dır (Şekil 3). Bugünkü Taksim Meydanı, 1928 yılında dikilen ve kışla ile İstiklal Caddesi arasındaki maksemin ön tarafına yerleştirilen Cumhuriyet Anıtı dolayısıyla Cumhuriyet Meydanı olarak isimlendirilmiştir. 1928 yılında Cumhuriyet Anıtı'nın dikilmesi ve anıtlı birlikte meydanın ve çevresinin düzenlemesi sonucu Topçu Kışlası'nın durumu daha belirgin bir hal almıştır (Yılmaz, 2013, 14).

1930'larda davet edilen şehircilik uzmanı Henri Prost'un hazırladığı 1939 tarihli nazım imar planı ile park ve meydan sürecine girilmiştir. Prost, Sağlıklı Kentler yaklaşımına uygun olarak planlarında serbest sahalar (les espaces libres) konsepti altında pek çok park, gezi parkı, gezi yolu, meydan, teras, bulvar vb. gibi kamusal açık mekânlar önermiş, bu mekânlardan olan Taksim Gezisi'ni de Taksim Meydanı'nın devamında düzenlemiştir.

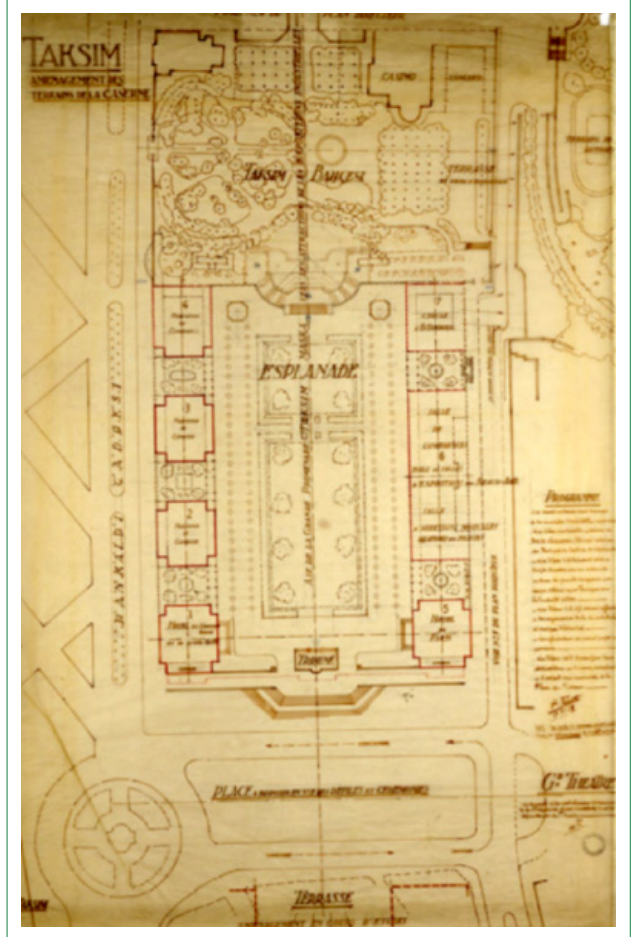
Prost'un birbiriyle bütünleşen üç bölge üzerinden hazırladığı planlardan Beyoğlu bölgesine ilişkin olanda Taksim Meydanı ve çevresinin bir düğüm noktası olarak planlandığı, ulaşım arterlerinin burada kesiştiği, tam bu kesişim noktasının bitişiğinde Taksim Gezisi'ni planladığı görülmektedir (Şekil 4, 5, 6, 7). Taksim Gezisi, 2 No'lu Park Alanı adıyla, Dolmabahçe'den başlayarak Maçka ve Harbiye'ye doğru uzanan vadi şeklinde gelişen tiyatro, spor salonu vb. içeren büyük park alanının bir parçasıdır (Angel, 1993, 37-37). Prost tarafından 1937 yılında tasarlanan ve 1939 yılındaki İstanbul nazım imar planı ile yürürlüğe giren Gezi Parkı, 1940 yılında Topçu Kışlası'nın yıkılmasından sonra başlanan inşaatın 1943 yılında bitirilmesiyle

Şekil 4. Prost Planı'nda Gezi Parkı (Angel, 1993).

tamamlanarak hizmete gitmiştir. Parkın bu dönem adı İnönü Gezi Parkı olup, Kurtuluş ve Harbiye bölgesindeki gezilerle de sürekliliği öngörülmektedir (Boysan, 1999).

Kışla olduğu dönemlerden itibaren park alanı ve çevresinin kentin prestij alanlarından ve referans noktalarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle park ve çevresinin bütün

Şekil 5. Prost Planı'nda Gezi Parkı'nın Detay Çizimi (Citechailot, 2017).

Şekil 6. Taksim Meydanı (Citechailot, 2017).

Şekil 7. Gezi Parkı (İnönü Gezi) (Citechaillot, 2017).

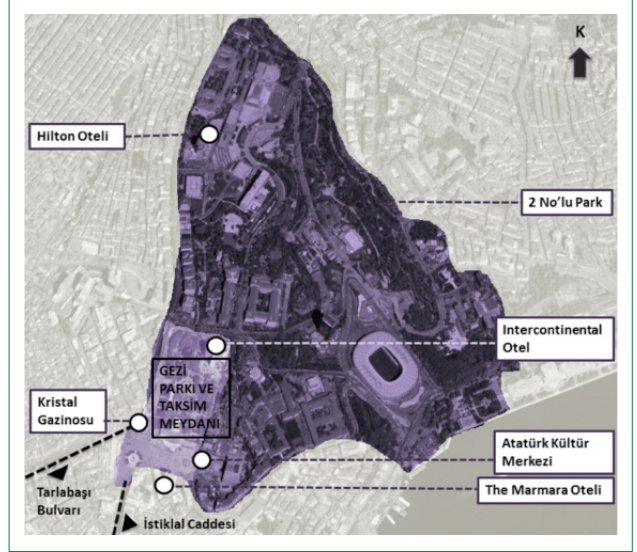
kent yöneticileri ve sermaye gruplarının ilgi alanında kaldığını söylemek mümkündür. Angel'e göre parkı ilk farkedilen Hilton Otelidir (Boysan, 1999, 34), devamında bu bölgede ve belirtilen vadi içerisinde uluslararası alanda hizmet veren prestijli oteller yapılmıştır.

Ulus-devletin inşasında Cumhuriyet yönetiminin kendini ispat etmesinde mekânsal stratejiler büyük önem taşımış olup, Taksim Gezi Parkı Cumhuriyetin ilk yıllarında böyle bir modernleşme ve çağdaşlaşma projesinin bir parçası olarak ortaya çıkmış kentsel/mekânsal temsiliyet yerlerinden birisidir. Özetle, parkın ve çevresinin Prost planları ile değişimi hakim siyasal yapı eliyle yapılmış, ikinci büyük hamle olarak görülebilir ve bu bakımdan ilkiyle benzerlikler taşımaktadır. Söz konusu benzerlik mekânın zihinsel üretimine ilişkin olup, tasarlama ve planlama faaliyetleriyle özellikle ulus-devlet döneminin ideolojik yapısında kurucu bir öge olmasına ilişkindir.

Kazanılmış Bir Mekân ya da Üretilmiş Bir Anlam Mekânı Olarak Taksim Meydanı (1950-1980)

1950'li yıllarda radikal modernleşme yerini popülist bir modernleşmeye bırakırken kentlerin modern ve geleneksel kesimleri arasındaki gerilimin ortaya çıktığı ve bununla bağlantılı sosyo-mekânsal değişimlerin gözlemlendiği bir dönem yaşanmıştır (Tekeli, 2009).

1950'li yıllarda Taksim Meydanı sivil politik eylemlerin ve gösterilerin yapılmaya başlandığı bir yer haline gelmeye başlamıştır. Ancak meydanın asıl gösteri ve protestonun simgesel mekânı haline gelmesi 1960'lardan itibaren gelişen öğrenci hareketleri ve sosyalist hareketle doğrudan ilgilidir. 1970'lerden sonra ise Taksim işçilerin, sol hareketlerin ve sendikaların ana gösteri, yürüyüş ve protesto mekânı haline gelmiştir. Şengül'ün (2001) emek gücünün kentleşmesi olarak tanımladığı bu dönemde, 1968 protestoları ve bu bağlamdaki konjonktürel yapı da göz

Şekil 8. Taksim Meydanı ve Gezi Parkı Çevresi (Google Earth, 2018).

önünde bulundurulmuş toplumsallık vurgusunun öne çıktığı, dolayısıyla sosyal ve siyasal hak tabanlı mücadelelerin döneme rengini verdiğini söylemek mümkündür.

1950-80 döneminde Taksim Meydanı ve Gezi Parkı'yla ilgili olarak bir dizi önemli gelişme ve müdahale yaşanmıştır (Şekil 8). 1954 yılında Henri Prost'un 2 No'lu Park olarak tasarladığı ve Taksim Gezi Parkı'ndan (Maçka, Nişantaşı ve Harbiye'ye doğru) Dolmabahçe'ye kadar uzanan yeşil alanın içerisine Hilton Otelinin inşa edilmesi dönemin önemli olaylarından biridir. Prost'un öğrencisi ve aynı zamanda halefi olan dönemin İstanbul başplancısı Aron Angel'in itiraz ve istifasına rağmen yapılan bu otel projesi ile Gezi Parkı'nın, 2 No'lu Park ile olan bağlantısı kopmuştur. Gezi Parkı'yla ilişkili bir diğer önemli olay ise, yine İstanbul'un otel ihtiyacı öne sürülerek Gezi Parkı'nın Taşkışla'ya bakan cephesine 1975 yılında Sheraton Otelinin (bugünkü InterContinental Otel) inşa edilmesidir (Tayfur, 2014).

1960'lı yıllarda Gezi Parkı'nın hummalı inşai faaliyetlere sahne olduğu anlaşılmaktadır. Bu faaliyetlerin bir kısmı önceki dönemlerin izlerini silmek üzerine iken bir kısmı da yeni döneme geçiş içeriğindedir denilebilir. Nitekim 14 Mart 1960 tarihli Milliyet Gazetesi'nin haberine göre kabul edilen avan proje ile yollar meydanın etrafına alınacak ve Cumhuriyet abidesi Taksim Gezisi'nin önüne taşınacak, İstiklal Caddesi Tarlabası Bulvarı yapıldıktan sonra trafiğe kapatılacaktır. 21 Haziran 1960 tarihli Milliyet Gazetesi'nde yer alan haberde ise Demokrat Parti iktidarının tahta perdelerle çevirdiği kaidenin bu durumdan kurtarılması gerektiği ifade edilmektedir (Milliyet, 1960). 1960'lı yıllarda parkı da kapsayan bölgede yer altı çarşısı yapılması fikrinin olduğu, çevredeki dükkânlara yönelik de faaliyetler yürütüldüğü görülmektedir. 1970'li yılların sonuna doğru meydan, kendisini çevreleyen yapılarla beraber değişime uğ-

Şekil 9. 1970'li Yıllarda Taksim Meydanı (Mimdap, 2009).

ramış (Şekil 9), bugünkü The Marmara Otel'i'nin ve Atatürk Kültür Merkezi'nin konumlandığı alandaki az katlı yapılar yıkılarak söz konusu yapılar inşa edilmiş ve yine Talimhane taraftaki Kristal Gazinosu da yıktırılmıştır (Gülersoy, 1986, 38). Gezi Parkı girişinde yer alan, üzerine konulacak İnönü büstünü bekleyen kaide de bu dönemde kaldırılmıştır. Görüldüğü gibi sadece Gezi Parkı'na değil, aynı zamanda Taksim Meydanı'na yönelik olarak da meydanın karakterini değiştirecek müdahaleler hiç eksik olmamıştır.

Taksim Meydanı özellikle 1960'lı yıllardan itibaren İstanbul'un en dinamik ve çekici yeri olmaya başlamış ve bu nedenle de kitlesel gösterilerin merkezi haline gelmiştir. Cumhuriyetin simgesi olarak addedilen meydan bilhassa 1970'lerde siyasal nitelikli yürüyüş, miting ve protestolara ev sahipliği yaparak yeni mekânsal simgeler kazanmıştır. Nitekim örneğin bu dönemde parkı artık polisin kontrol edeceğini 19 Ağustos 1964 tarihli Milliyet Gazetesi'nin parkı işgal eden işsizler hakkındaki haberinden öğreniyoruz. 1969 yılı Ekim ayındaki bir başka haber ise İstanbul Valiliği'nin Beyazıt ve Taksim arasında yürüyüş yapılmasını yasakladığını yazmaktadır. 1 Mayıs 1977'deki olayların da gündemde geniş yer bulduğu görülmektedir (Şekil 10). 16 Şubat 1969 yılında yaşanan Kanlı Pazar olarak bilinen ABD'nin 6. Filosunun gelişine yönelik protestolar ve 1 Mayıs 1977 yılında yaşanan olaylı 1 Mayıs gösterileri bu yıllarda meydan ve çevresinin nasıl kullanıldığını ifade eden en belirgin gündemlerdir.

Şekil 10. 1 Mayıs 1977 Taksim Meydanı (Birleşik Metal, 2017).

Lefebvre'ci yaklaşımla Taksim Meydanı ve Gezi Parkı'nın 1970'li yıllarda belki de ilk defa umut edilen yaşamın ve bu minvalde ifade edilen düşüncelerin, pratiklerin mekânı olma özelliği kazandığı görülmektedir. Bu durum parkın ve çevresinin mekân temsillerinin baskın olduğu önceki dönemlerden ayrıldığı başlıca dönüm noktasıdır. Söz konusu gelişme, mekânda siyasal söylem ve eylem üzerinden gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kendi eylem-söylem pratiğini üretme işi aynı zamanda bu içerimdeki mekânsal faaliyeti ve mekânsal oluşumu da biçimlendirmekte olup, tersi de geçerlidir. Meydandaki toplumsal-mekânsal aktivitenin, yaşanan mekân pratikleri anlamına gelmesi artık yeni bir aşamaya tekabül etmektedir.

1980 Sonrası Dönem: Gezi Parkı ve Çevresinin Yeniden Üretimi ile 2013 Taksim Gezi Parkı Olayı

Tekeli'nin (1995) modernleşmenin aşınması olarak nitelendirdiği 1980 sonrası dönemde, gerçekte bir modernite projesi olan kapsamlı kent planlaması anlayışının geri plana itildiği, onun yerine küreselleşme ve yerelleşme dinamiklerinin etkisiyle yarışan kentler ve bölgeler anlayışının öne çıktığı görülmektedir. Özel sermaye bu dönemde sadece ihaleler yoluyla değil doğrudan da yatırımlara girişmiş, bu durum 1990'lardan sonra alışveriş merkezleri, beş yıldızlı oteller ve iş merkezlerinin kenti istila etmesi sonucunu doğurmuş, özellikle kent merkezleri bu yapılar ile tanımlanır olmuştur (Şengül, 2001, 87-89). Söz konusu neoliberal kentleşme hareketlerini neoliberal belediyeçilik faaliyetleri ile beraber okumak gerekmektedir. Doğan (2005, 79-80), dönemin neoliberal belediyeçilik anlayışını; daha seküler olan birinci dönem ve özellikle 1990 sonrasında içeren, İslamcı anlayışın hakim olduğu ikinci dönem olarak ayırmaktadır. 2000'li yıllarda ise İslamcı belediyeçilik pratikleri hegemonik üstünlüğünü kurmuş, kapitalist yapıyı çevre üretimini muhafazakâr – İslamcı örüntülerle beslemiştir. Kamu arazileri özel sektöre bırakılmış, inşaat ve gayrimenkul sektörü artarak büyümüş, alışveriş merkezi ve lüks konut üretimi ile kentsel dönüşüm projelerinde patlama yaşanmıştır.

Taksim Meydanı ve Gezi Parkı'nda yaşanan olaylar da yukarıda ifade edilen süreçten bağımsız olmak bir yana, çelişkilerin açığa çıktığı doruk noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu anlamda Taksim ve Beyoğlu çevresinde tarihi hanların ve pasajların kapanması ve yerlerine alışveriş merkezleri ya da küresel orijinli şirketlerin yerleşmesi, eski dükkânların yerlerini küresel zincirlere bırakması, tarihi maksem binasının arkasında yeni bir cami kullanımının öngörülmesi gibi süreçler neoliberal muhafazakar iktidarın kent ve mekan siyasası olarak görülmelidir.

Taksim Meydanı ve Gezi Parkı 2000'lere gelmeden, 1988 yılındaki trafik düzenlemesi ile yoğun bir araç trafiğine maruz kalmış, 1990 yılında ise İstiklal Caddesi'nin araçlara kapatılmasıyla bölgenin yaya bölgesi olması işlevi güçlenmiş, 1993 yılında İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararıyla Kentsel Sit Alanı ilan edilerek koruma altına alınmıştır (TMMOB ŞPO, 2013a, 18-19). 1990'ların sonundaki görece iyimser hava 2009 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından öngörülen (Beyoğlu Belediyesi tarafından da kabul edilen) bir dizi değişikliği içeren planlama kararları ile ortadan kalkma emareleri göstermeye başlamıştır (Şekil 11). Buna göre; alanda tarihi maksem yapısının bitişiğinde yapılması düşünülen cami alanı planlarda en çok dikkati çeken noktadır. Bu planlarda meydan kullanımı yer almakta iken Topçu Kışlası'na ait bir plan kararı da bulunmamaktadır (Beyoğlu Belediyesi, 2014).

Topçu Kışlası'nın gündeme gelmesi ise, 6 Şubat 2011'de dönemin Başbakanının yayalaştırma projesini ve Topçu Kışlası'nı Taksim Meydan Düzenlemesi adıyla kamuoyu ile paylaşması ile olmuştur. 9 Şubat 2011 tarihinde de yetmiş bir yıl önce yıkılan Topçu Kışlası İstanbul 2 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararıyla tescil edilmiştir. Hemen sonrasında 16 Eylül 2011'de Beyoğlu İlçesi Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi'ne ait 1/5000 ölçekli KANİP ve 1/1000 ölçekli KAUİP tadilatı teklifleri İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce onaylanmıştır (TMMOB PMO, 2012; TMMOB ŞPO, 2013a, 18-19).

Şekil 11. 1/1000 ölçekli Beyoğlu İlçesi, Kentsel Sit Alanı KAUİP (2010 onaylı) (Beyoğlu Belediyesi, 2014).

Meydan, park ve yakın çevresini içeren plan değişikliğine bağlı olarak projenin Gezi Parkı için öngörüsü şöyledir (Şekil 12): Öncelikle parkın ve dolayısıyla meydanın çevresindeki taşıt yolları dalış tünelleriyle yer altına alınmakta ve bölge tamamıyla bir yaya bölgesine (yaklaşık 10 hektarlık) dönüştürülmektedir (İBB, 2012). Parkın bulunduğu alan, plan değişikliğinde ticaret ve kültür merkezi kullanımına alındığından, bugün InterContinental Oteli olarak bilinen, park içerisinde yer alan otel kurul kararına bırakılarak plan dışına çıkarılmakta ve tarihi su maksemi ve devamında dini tesis kullanımı öngörülmektedir (TMMOB PMO, 2012).

2012 yılında onaylanan plana gelen itirazlar incelendiğinde ise; söz konusu uygulamaların çevredeki ağaçların yıkımına neden olacağı; mevcut park kullanımı ile yeni ticaret ve kültür kullanımının çeliştiği; yer altına alınan ulaşımın yaya ulaşımının engelleneceği ve toplu taşımın değil bireysel ulaşımın teşvik edileceği; karar süreçlerinde halk katılımının sağlanması gerektiği, kamusal bir alanın işgal edildiği, mevzuatın değiştirildiği ve bu bakımdan yasal suç işlendiği, plan ve ihale süreçlerinin hukuksuz olduğu ve şehircilik ilke ve esaslarına uygun olmadığı vb. şeklinde olduğu görülmektedir (TMMOB ŞPO, 2013b; TMMOB PMO, 2012). Ayrıca Prost planının açık ve yeşil alan bütünlüğünün bozulduğu, kamusal içeriğin zedelendiği, ulus-devletle ilişkisi bakımından simgesel değerinin yok edildiği, tarihi kentsel peyzajla örtüşmediği (Özaydın, 2012); kışlanın yeniden yapılmasının (rekonstrüksiyon) da seçmeceli tarih anlayışı olup, sözde (pseudo) tarihi eserler yaratmaya dönük rant amaçlı sahte bir tarih gösterisi olduğu (Ahunbay, 2012) gibi eleştiriler de yapılmıştır.

Yukarıda sayılan gerekçelerle meydan ve yayalaştırma projesinin hukuki zemini olan Beyoğlu İlçesi, Taksim Meydanı yayalaştırma projesine ilişkin 1/5000 ölçekli KANİP ve 1/1000 ölçekli KAUİP değişiklikleri Haziran 2013'te iptal edilmiş, 29 Nisan 2014 tarihinde de Danıştay tarafından onaylanmıştır (Taksim Dayanışması, 2014). Ancak bu karar meydanın betonlaştırılması ve trafiğin yer altına alınması işlemleri devam etmiştir. Bununla birlikte Topçu Kışlası'nın akıbetine ilişkin kesin bir fikir bulunmamaktadır. İçinde buz pateni sahasının da yer aldığı kışla projesi, Aralık 2012'de 2 No'lu Kurul tarafından reddedilmiş, Şubat 2013'te ise Yüksek Kurul tarafından red kararı reddedilmiştir. Diğer yandan İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 yılları arasında kapsayan Stratejik Planı'nda Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasına Yönelik Uygulamaları Artırmak başlıklı bölümde yapılacak faaliyetler arasında Taksim Meydanı Kentsel Tasarım Ve Taksim Kışlası Restitüsyon-Yeni Kullanım Projesi de yer almaktadır (İBB, 2014). Buna ek olarak Danıştay 6. Dairesi'nin 2015 yılında Beyoğlu İlçesi'ne ilişkin imar planlarının iptal kararlarını kaldırmasıyla çeşitli projelerin önu açılmış olup, 19 Ocak 2017 tarihinde Taksim Camii Projesi 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmış ve inşaat çalışması başlamıştır.

Şekil 12. Gezi Parkı ve Çevresi Yayalaştırma Projesi (İBB, 2012).

Gezi Parkı Olayı'na gelindiğinde ise, protestoların meydan-park düzenlemesine ilişkin proje kapsamında iş makinelerinin bölgeye gelip çalışmaya başlaması ve parkın Divan Otel cephesindeki ağaçların sökülmesi sebebiyle bu duruma tepki olarak nöbet tutulması ile başladığı ifade edilebilir. Buradaki görece az sayıda eylemciye polisin sert müdahalesi sonucu Mayıs 2013 sonlarında başlayan işgal ve nöbet şeklindeki pasif eylemler yerini aktif ve kitlesel bir mücadeleye bırakmıştır. Polis müdahalesi ve yaralanmalar devam ederken, çeşitli yerel ve merkezi yöneticilerce açıklamalar yapılmış, bazı firmalar yeni yapılacak kurulması düşünülen alışveriş merkezinde mağaza açmayacaklarını belirtmiş, uluslararası örgütler ve ülkeler çağrı yapmış, Taksim Gezi Parkı Koruma ve Güzelleştirme Derneği'nin başvurusu üzerine ilgili mahkeme imar planlarıyla ilgili yürütmeyi durdurma kararı almış, birçok ilde eylemler ve gösteriler başlamış ve bunlar oldukça şiddetli çatışmalara dönüşmüştür (Dikeç, 2013; Özyer, 2013, 22-23). Dönemin Başbakanı ise alışveriş merkezini onaylayıcı yönde söylemlerde bulunarak, Atatürk Kültür Merkezi'nin yerine opera, tarihi maksem binasının bitişiğine cami yapılacağını belirtmiştir.

Söz konusu çatışmalı ortamda bir yandan da gündelik hayat faaliyetleri üretilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla çatışma alanı ve gündelik yaşam iç içe geçmiştir. Gezi Parkı ve çevresinde-

ki çöplerin toplanması, civardaki cinsiyetçi küfür ve yazıların silinmesi, sabahları yoga yapılması, kandil sebebiyle simit dağıtılması, öldürülen eylemciler için fidanlar dikilmesi, ilköğretim düzeyindeki bir sınavın yapılabilmesi için eylemlere ara verilmesi ve ayrıca matematik profesörü Ali Nesin'in mantık dersi, piyanist Davide Martello'nun piyano resitali ile sema gösterisi de bu duruma örnek verilebilir (Özyer, 2013, 24-35). Yine bu süreçte park içinde kütüphane, revir, eczane, battaniye-havlu vb. gibi malzeme dağıtım yeri, yemek hazırlama-dağıtım alanı kurulmuş, park görece planlanmış ve parktaki her türlü piyasa ilişkisinin reddedildiği belirtilerek ihtiyaca göre erişim öngörülmüştür (Şekil 13). Parkta ortaklaşa kitap okuma, müzik dinletisi, tiyatro gösterimi, çocuklara yönelik resim atölyesi vb. faaliyetler de gerçekleştirilmiştir. Söz konusu faaliyetler taraftar grupları, çeşitli siyasi yapılar, demokratik kitle örgütleri, sivil toplum örgütleri, mahalle dernekleri, sanatçılar, sporcular, müzisyenler ve farklı kesimlerden bireyler tarafından gerçekleştirilmiştir.

1970'li yıllardan günümüze kadar olan süreçte hegemonya ve iktidar karşıtı olma durumunun mekânla birlikte inşa edildiği en belirgin gündem Gezi Parkı Olayı'dır. Bu bakımdan sosyomekânsal bir yaklaşımın anlamlılığı ve mekânın toplumsal üretiminin görünürlüğü bakımlarından önemli bir dönemeçtir.

Mekânın (ve yaşamın) iktidar sahiplerince teknokratlar vasıtasıyla zihinsel olarak üretilmesi ve tasarlanması talebi karşıt bir temsil biçimini, bu temsil biçimi de aykırı mekânsal pratikleri üretmiştir. Söz konusu temsil ve pratikler muktedirlerden rol çalan karşıt mekânsal pratikler olarak, mekânın temsiliyeti üzerinde kuruludur. Mekân temsillerinin hakim üretim ilişkilerine rağmen, rahatsız olma-hayal etme-değiştirme edimlerini içeren pratiklerden oluştuğu düşünülürse; Gezi Parkı Olayı esnasında toplumsal olaylara müdahale aracının (TOMA) el değiştirilerek polis olaylarına müdahale aracına (POMA) dönüştürülmesi, çevredeki inşaatlardan alınan iş makineleri ile barikat kurulması gibi eylemler mikro ölçekte temsil mekânlarına örnek gösterilebilir. Diğer yandan barikatlar ve Gezi Parkı'nda kurulan işlevsel bölgeler ve yaşam alanı ve diğer yerelerde de tetiklenen forumlar bu çalışmadaki başlıca temsil mekânı örneğidir. Parkta yapılan gönüllü sosyal-kültürel-çevresel faaliyetler ve meta-para ekonomisine karşıt kullanım değeri esasına göre ihtiyaç giderme etkinliği bu durumu desteklemektedir.

Protestolar esnasında parkın kütüphane, bostan vb. gibi bölgelere ayrılarak arazi kullanım etkinliklerindeki değişim, beklenti ve taleplerin mekânda harekete geçirildiğini göstermektedir. Buna Taksim Dayanışması ya da Gezi İnişiatifinin parkın bir bölümünde kendi özerk idaresini kurmuş olması durumu da eklenebilir. Dönemin belleğinde yer eden görsellerden olan ev biçiminde giydirilen otobüs durağı, duvar yazıları, stenciller açık veya örtük itiraz içeren sembolik kullanımlardır. Mizahın ve gerçeküstücü söylemin kullanımı da aynı kategoride de-

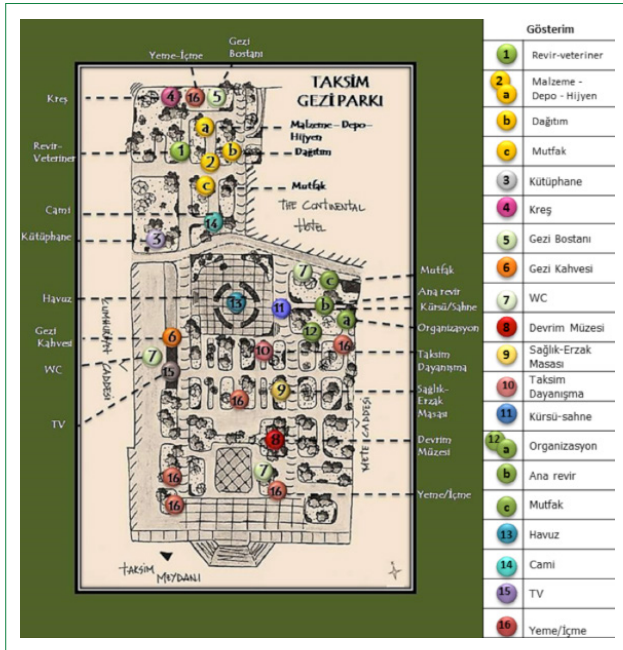
ğerlendirilebilir. Barikatlar, parktaki tüm aktivite bölgeleri, forumlar ve mekânları, park içinde ihtiyaçlara erişimde her türlü değişim değerinin reddedildiği kamusal pazar, bakkal, eczane gibi hizmetleri için belirlenmiş mekânlarda toplumsal üretim ön plana çıktığını göstermektedir.

Gezi Parkı Olayı'ndan bu yana geride bıraktığımız süreçte Taksim Meydanı ve Gezi Parkı'nın öngörülen ve yeni beliren kimi değişimler yaşadığını söylemek mümkündür. Buna göre, onaylanan ve tadil edilen imar planlarına uygun olarak trafik yer altına alınmış, cami inşaatına başlanmış ve Atatürk Kültür Merkezi binasının bir kısmı yıkılmış, kışla konusu ise simgesel bir polemige dönmüş durumdadır. Diğer yandan meydan ve çevresinin ciddi bir kullanım değişikliğine evrildiği, araştırılmaya ve incelenmeye değer yeni bir sürecin de muhatabı olduğunu belirtmekte de yarar bulunmakta. Tarla başı ve bölgesindeki kentsel yenileme projeleri ile Orta Doğu sermayesi buraya yerleşirken, Taksim Meydanı ve çevresi de Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Suriye'li göçmenlerin gündelik hayatına girmektedir. Bu durum Taksim Meydanı ve Gezi Parkı'nın çevresindeki konut sahipliğinin değişimi ile farklı kullanımlardaki ticari alanların gelişmesini ve kentsel hizmetlerin de farklı bir yönetime girmesini tetikleyecektir (Toprak, 2017:102-103). Dolayısıyla, bölge yeni kullanıcılarla tanışırken, yeni kullanımlarla işlevlenecek olup, bu durumu toplumsal - mekânsal hak ve mücadele talepli yeni bir sürece gebe olarak değerlendirmek mümkün hale gelecektir.

Sonuç

Günümüzde toplumsal mekânı temel alan, mekânı ekonomi politikle, yapı ve toplum ile olduğu kadar özneyle/bireyle ve bedenle de inşa edebilen, bunları anlamlı bir bütünlü kurabilen yaklaşımlara sahibiz. Bahsi geçen mekân kavram(lar)ı ve kavramsal arayışlar, kabaca çağımızın bir gereği ve küresel düşünce çeşitlenmesinin ürünü değildir. Dahası bu durum verili bir durum da olmayıp, belirli bir dönemin teorik ve pratik uğraşının sonucudur. Güncel kavrayış, mekân felsefesi ve tarihinde statik ve hegemonik açıklamalara karşıt deyim yerindeyse çarpışa çarpışa üretilmiş, uzun ve karmaşık hesaplaşmalarla inşa edilmiştir. Mekânın insan ve toplumla dolayımlanan kavramsallaştırmalarının çoğunu 1968'in keşifçi-yenilikçi ruhuna ve toplumdan yana perspektifine borçluyuz.

1960'ların yaratıcı ortamını coğrafi düşünce taşıyan ve kökleri Élisée Reclus'nün sosyal coğrafyasına kadar giden ve kendi özgün perspektifini yaratan Henri Lefebvre toplumun ve mekânın keşifçi noktanın en üretken ve yaratıcı uğraklarından birini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Lefebvre'in coğrafi perspektifi, temel problemi Gezi Parkı ve Taksim Meydanı'nın sosyo-mekânsal gelişimini irdelemek ve bunu anlamlı bir çerçeveye ele almak olan bu çalışmanın da odağında yer almaktadır.

Şekil 13. Gezi Parkı Olayları Sırasında Parkın (Arazi) Kullanımı (Postvirtual, 2013; Radikal, 2013 ve Solyayın, 2013'den yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

Mekânı olduğu gibi -saydam ya da gerçek- kabul etmek, üretim süreçlerini reddetmeyi gerektirir. Bu durum fiziki mekânın öne çıkarılması, zihinsel ve toplumsal mekân üretiminin (farkında olarak) göz ardı edilmesi, Lefebvre'ci ifadeyle temsil mekânları ve mekân temsillerinin varlığının ve mücadelesinin yadsınması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla mekânı sosyal açıklamaya dahil etmek isteyen her çaba, inşa unsurunu da içermelidir. Bu ise; salt fiziksel mekân ve ona dair analizlerle yetinmemeyi, toplumsal üretimin ekonomi politığıne yönelik farkındalığı ve onunla çalışan olumsal/aktörel bağlamı da kabul etmeyi gerektirir. Sosyal gerçekliğin mekân-bağımsız ele alınışı, getirilen açıklamanın salt mekâna içkin yönlerinin değil, gerçekliğin biz-zat kendisinin çarpık anlaşılması anlamına gelmektedir.

Bir çeşit ada, parsel diliyle de temsil edilebilecek olan mekân ya da bu çalışma için Gezi Parkı ve Taksim Meydanı, tarihsel bir akışta, çizgisel ve döngüsel bir zamansallıkta üretilme ve yeniden üretilme süreçleriyle karşı karşıya kalmış, kendisi bir üretici güç gibi davranarak söz konusu süreçlerin faili de olmuştur. Gezi Parkı ve Taksim Meydanı için 1970'li yıllar ve özelde 1 Mayıs 1977 ve 2013 Gezi Parkı Olayı sosyo-politik-mekânsal yönü ağır basan iki önemli kırılma noktasıdır. 1970 öncesi dönemde mekânın zihinsel üretiminin mekânsal pratiklere yön verdiği, dolayısıyla dönemin gündelik yaşamının modernleşme söylemi ve imar planları ekseninde örüldüğü bir dönemdir. 1900'lerin başlarındaki bu mekân üretim süreçlerinin, Gezi Parkı ve civarında yaşayan gayrimüslim azınlıkları içermesi de rastlantı değildir. Diğer yandan Topçu Kışlası'nın o bölgede yaşayan halk tarafından futbol sahası olarak kullanılması, bir bakıma temsil mekânları örneği olarak değerlendirilebilir. 1970'ler ve sonraki dönem ise; temsil mekânlarının, mekân temsilleri karşısında daha belirgin olduğu bir sürece işaret etmektedir. 1970'li yıllarla birlikte emek gücü yoğunlaşırken, sermaye de kentte görünürlüğünü arttırmaktadır. Bu durum dönemin mekânsal pratikleri için anlamlı bir çerçeve yaratırken, mekân temsillerinin imar planlarına ek olarak, yerel ve merkezi yöneticilerin mekâna ilişkin söylemleriyle de örtüştüğü söylenebilir. Diğer yandan kentsel kamusal bir yaşam ve hafıza mekânı olarak, Taksim Meydanı ve Gezi Parkı'nın mücadele mekânına dönüşmesi, bu dönemin ürünüdür. Gezi Parkı ve Taksim Meydanı 2000'li yıllarda çiçekçiler, işportacılar, tanıtım stantları, polisler ve otobüs-metro duraklarıyla parçalanmış bir görünümdeydi. Hem park hem de meydan çoğunlukla dikey hareketin olduğu, içinden geçilip gidilen bir yerdir. Kavşağın meydana dönüşmesi, yılbaşı etkinlikleri, konserler, maç kutlamaları gibi özel gündemler üzerinden gerçekleşirken 1 Mayıs gibi miting ve eylemler bu gündemlere dahil değildir. Bütün bu mekânsal pratikler evreni, 2009 yılında başlayan imar planları süreciyle değişime zorlanmış, tarihi maksem yapısının arkasında planlanan ve şimdilerde gerçekleşen cami alanı ve sonrasında parkın bulunduğu yerde ticaret ve kültür yapısı olarak işlevlendirilen ve fiziki formu askeri kışla olan yapı bloğunun inşa ısrarı, Gezi Parkı Olayı'na dönüşen

süreci tetiklemiştir. Bu dönemde söz konusu imar planları ve dönemin Başbakanı başta olmak üzere hükümet temsilcileri ve ilgili belediye başkanlarının söylemleri zihinsel-hegemonik bir mekânın nasıl üretildiğini, üretilmeye çalışıldığını göstermektedir. Gezi Parkı Olayı pek çok yönüyle temsil mekânları örneklerini içermektedir. Toplumsal eylemle dolaylanacak mekân pratikleri, kullanıcıların yüklediği mücadele anlamı ile değişime uğramıştır. Dolayısıyla, Gezi Parkı Olayı esnasında mekânsal olarak üretilen ve yüklenen anlam a priori değil, eylem-etkinlik-gündelik yaşam esnasında ve sonrasında oluşmaktadır. Üretilen anlam bu durumda elbette olandan çok, olacak olana yöneliktir.

Sonuçta, Lefebvre'in mekânsal üçlü (spatial triad) yaklaşımını Gezi Parkı ve Taksim Meydanı örneği üzerinden değerlendirerek mekânsal analitik bir inceleme ortaya koymayı amaçlayan çalışma meydan ve parkın tarihsel-coğrafi bir bağlamda mekânsal üretim sürecine odaklanmıştır. Gezi Parkı Olayı bu sürecin en önemli yapı taşlarından olup, yazının kaleme alınmasında önemli bir motivasyondur. Diğer yandan çalışmanın amacı Gezi Parkı Olayı'nı açıklamak ve derinlemesine bir analize tabi tutmak olmadığından, olayın sürecin son halkası olarak değerlendirilmesinden fazlası da amaçlanmamıştır. Toparlanacak olursa, Gezi Parkı ve Taksim Meydanı'nın mekânsal süreci, bir çeşit müdahale ve karşıtı üretim etkinlikleriyle örülüdür. Bu durum mekânsal pratikler zemininde kesişen, Lefebvre'in zihinsel ve toplumsal üretim süreçlerinin karşıtlığını vurgulayan temsiller mücadelesi olarak da değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2012). Taksim Meydanı ve Topçu Kışlası'nın Yeniden Yapımı: Rekonstrüksiyon Tutkusu/"Hortlatılmak" İstenen Yapılar. *Mimarlık*, 364, 29-32.
- Allen, J., Pryke, M. (1994). The Production of Service Space. *Environment and Planning D: Society and Space*, 12, 453-475.
- Angel, A. (1993). Henri Prost ve İstanbul'un İlk Nazım Planı. *Mimarlık*, 222, 34-39.
- Arslan Avar, A. (2009). Lefebvre'in Üçlü-Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekân-Diyalektiği. *Dosya Dergisi*, 17,7-16. Ankara: Mimarlar Odası Yayını.
- Beyoğlu Belediyesi.(2014). www.beyoglu.bel.tr/beyoglu_belediyesi/haber_default.aspx?ContentId=21698.
- Binboğa, S. (2013). Direnişi Örgütleyen Bir Diğer "Ajan": İmaj Önsöz Denirse Buna. *Dosya 32: Direniş Mekânları*, 2, 27-36.
- Birleşik Metal (2017). Albüm. <http://www.birlesikmetal.org/albüm/1977-05-01/1.jpg>.
- Boysan, B. (1999). Aron Angel ile İstanbul, Prost ve Planları Üzerine Söyleşi. *Mimarlık*, 285, 30-39.
- Carp, J. (2008). "Ground-truthing" Representations of social Space Using Lefebvre's Conceptual Triad. *Journal of Planning Education and Research*, 28(2), 129-142.
- Citechailort (2017). www.citechailort.fr/fr/expositions/expositions_virtuelles/24495_7_henri_prost_et_le_plan_directeur_distanbul_1936-1951.html.
- Çetin, M. (2013). Piyonla Şah-Mat Mümkün mü? Neo-liberalist Küresel Mekân Stratejisi Karşısında Direncin Mekânsal Ölçeği Olarak Beden. *Dosya 32: Direniş Mekânları*, 2, 6-11.
- Çorakbaşı, F. K. (2013). Mimarı 'Gezi' ler 2: Kentsel Dönüşümde Minimum Müdahale! *Dosya 32: Direniş Mekânları*, 2, 19-21.
- Dikeç, M. (2013). Fraudulent Democracy and Urban Stasis in Turkey. www.opendemocracy.net/opensecurity/mustafa-dike%C3%A7/fraudulent-democracy-and-urban-stasis-in-turkey.
- Doğan, A.E. (2005). Neo-liberal Belediyeciliğin Çelik Zırhı: Yerel Kalkınma. *Mülkiye Dergisi*, 29 (246), 77-88.
- Elden, S. (2004). Understanding Henri Lefebvre: Theory and the Possible. London: Continuum.
- Fyfe, N. (1996). Contested Visions of a Modern City: Planning and Poetry in Post War Glasgow. *Environment and Planning A*, 28, 387-403.
- Google Earth. (2018). Google Earth Uydu Görüntüleme Sistemi.
- Gülersoy, Ç. (1986). Taksim: Bir Meydanın Hikayesi. İstanbul: İstanbul.
- Harvey, D. (1984). On the History and Present Condition of Geography: An Historical Materialist Manifesto. *Professional Geographer*, 36 (1), 1-11.
- Harvey, D. (2010 [1989]). Postmodernliğin Durumu. Sungur Savran (Çev.). İstanbul: Metis. (Orjinal basım tarihi 1989)
- Harvey, D. (2013). Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru. Ayşe Deniz Temiz (Çev.). İstanbul: Metis.
- Hayal-et, (2017). Hayalet Yapılar.www.hayal-et.org/i.php/site/building/taksim_klas.
- İBB (2012). www.ibb.gov.tr/tr-TR/Pages/Haber.aspx?NewsID=20709#Vf9aVpccOYA.
- İBB (2014). Stratejik Plan 2015-2019. www.ibb.gov.tr/trTR/kurumsal/Birimler/Stratejik_PlanlamaMd/Documents/2010_2014/stratejik-plan15_19.pdf.
- Kuymulu, M. B. (2013). Reclaiming the Right to the City: Reflections on the Urban Uprisings in Turkey. *City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action*, 17(3), 274-278.
- Leary, M. E. (2009). The Production of Space Through a Shrine and Vendetta in Manchester: Lefebvre's Spatial Triad and the Regeneration of a Place Renamed Castlefield. *Planning Theory & Practice*, 10(2), 189-212.
- Leary, M. E. (2013). A Lefebvrian Analysis of the Production of Glorious, Gruesome Public Space in Manchester. *Progress in Planning*, 85, 1-52.
- Lefebvre, H. (2010). Sosyalist Dünya Görüşü Marksizm. Doğan Görsev (Çev.). İstanbul: Yordam.
- Lefebvre, H. (2013). Kentsel Devrim. Selim Sezer (Çev.). İstanbul: Sel.
- Lefebvre, H. (2014). Mekânın Üretimi. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel. (Orjinal basım tarihi 1974, İngilizce basım tarihi 1991).
- McCann, E. J. (1999). Race, Protest, and Public Space: Contextualizing Lefebvre in the U.S. City. *Antipode*, 31(2), 163-184.
- Milliyet (1960). Arşiv. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>.
- Mimdap (2014). 1 Mayıs: Kamusal Alanlar Toplumun Özgürleşme Noktalarıdır. www.mimdap.org/?p=18577&page=3.
- Ng, M. K., Tang, W. S., Lee, J., ve Leung, D. (2010). Spatial Practice, Conceived Space and Lived Space: Hong Kong's 'Piers saga' through the Lefebvrian Lens. *Planning Perspectives*, 25(4), 411-431.
- Ortaylı, İ. (2002). İstanbul'dan Sayfalar. İstanbul: İletişim.
- Özaydın, G. (2012). "Taksim'in Üstü Altına Niyor!". *Mimarlık*, 364, 19-22.
- Özyer, B. (2013). Gün gün saat saat Gezi Parkı Eylemleri. G. Göncü (Ed.). Gezi Direnişi ve Halk Hareketlerinin Geçmişi - #Yaşarken yazılan tarih içinde (s.18-37). İstanbul: Metis.
- Postvirtual. (2013). Historical Atlas of Gezipark. <https://postvirtual.wordpress.com/2013/06/27/historical-atlas-of-gezi-park/>.
- Radikal (2013). Gezi Parkında Ne Nerede? http://i.radikal.com.tr/150x113/2013/06/07/ft16_mf1490354.jpeg.
- Sami, E. (2006). Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'nin Serüvenleri-I. Cilt. İstanbul: Merkez.
- Sargın, G. A. (2013). Direnişin Mekânları: "Kerbela'nın Evladınız, Ayıptır, Zulümdür, Cinayettir". *Dosya 32: Direniş Mekânları*, 2, 1-5.
- Sayer, A. (1992). Method in Social Science: A Realist Approach. (2. Baskı). London: Routledge.
- Soja, E. (1996). Thirdspace. *Journeys to Los Angeles and Other Real-And-Imagined Spaced*. Oxford:Blackwell.
- Solyayın (2013). Gezi Postası. <http://www.solyayin.com/gezi-postasi-3-10062013.html>.
- Şengül, H.T. (2001). Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı (WALD).
- Şengül, H. T. (2013, 8 Ağustos). Direnişin Ardından: Gezi Parkı Başkaldırısı Ertesinde Kent ve Siyaset. <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/direnisin-ardindan-gezi-parki-baskaldirisi-ertesinde-kent-ve-siyaset-haberi77713>.
- Taksim Dayanışması (2014). Basın Açıklaması. <http://taksimdayanisma.org/basina>.
- Tas-İstanbul. (2016). Taksim Topçu Kışlası. www.tas-istanbul.com/eskiler/taksim-topcu-kislasi/#.
- Taşköprü, İ. (2013, 19 Ağustos). Gezi Parkı 'Taksim Bahçesi' yken Beyoğlu'nda Ermeniler. www.agos.com.tr/tr/yazi/5461/gezi-parki-taksim-bahcesiyken-beyoglundan-ermeniler.
- Tayfur, K. (2014). Gezi Parkı'nın Geçmişi. www.atlasdergisi.com/kesfet/kultur/gezi-parkinin-gecmisi.html.
- Tekeli, İ. (1995). Bir Modernite Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması. *Egemimarlık*, 16(2), 51-55.
- Tekeli, İ. (2009). Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Tekeli, İ. (2013). Taksim Gezi Parkı'nda Yeni Bir Siyaset Kültürü Uç Verdi. *Mimarlık*, 372, 18-19.
- Toprak, M. (2017). Meydanların Sosyo-Politik Dönüşümü Üzerine Bir Analiz: Taksim Meydanı Örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TMMOB PMO. (2012). Taksim Meydan Düzenlemesi. www.peyzajmimoda.org.tr/resimler/ekler/2ed1e6976d7f22d_ek.pdf.
- TMMOB ŞPO (2013a). İstanbul Kent Almanacağı. www.spoist.org.tr.
- TMMOB ŞPO. (2013b). Bülten. www.spoist.org/dokuman/Bultenlerimiz/2013/bulten_temmuz_agustos_2013.pdf.
- Yılmaz, H. F. (2013). Kışla-i Hümayun ve İnönü Gezisi'nin Tarihi: Önce Mesire Yeri Sonra Kışla, Stadyum, En Sonunda Park. G. Göncü (Ed.). #Yaşarken yazılan tarih içinde (s.12-15). İstanbul: Metis.